

Henschel August Wilhelm Eduard Theodor (1790-1856)

Botanik i badacz historii śląskiego przyrodoznawstwa

Urodził się 20 grudnia 1790 roku we Wrocławiu, w rodzinie wybitnego żydowskiego lekarza i humanisty Eliasa Henschla. Początkowo uczył się w Wilhelmsschule, później uczęszczał do Gimnazjum Fryderyka, a w końcu do Gimnazjum św. Elżbiety, gdzie znacząco wpłynął na niego Fülleborn. Już od 13 roku życia interesował się botaniką i studiował zbiory zielnikowe swojego ojca, później założył własny zielnik, któremu wiele uwagi poświęcał przez całe swe życie.

W 15 roku życia przyjęty został do ówczesnego wrocławskiego Collegium Medico-Chirurgicum, gdzie studiował medycynę, zwłaszcza anatomię i fizjologię. W roku 1807 wyjechał do Berlina i kontynuował tam studia w Ober-Colegium Medicum pod kierunkiem m.in. Autenrietha. Dwa lata później udał się do Heidelbergu, gdzie bliższe kontakty nawiązał zwłaszcza z Schelverem, którego wykłady ukształtowały jego poglądy przyrodnicze. Po roku powrócił do Berlina, gdzie na założonym właśnie uniwersytecie studiował dalej medycynę pod kierunkiem Reila, Hufelanda, Horna i Gräfege, a jednocześnie uczęszczał na wykłady filozoficzne i historyczne Fichtego, Schleiermachersa, Niebuhr'a i Wolfa.

Gdy w roku 1811 powstał Uniwersytet Wrocławski, powrócił do rodzinnego miasta i pod kierunkiem Linka, Berensa oraz Steffensa ukończył studia, uzyskując w marcu 1813 roku stopień doktora medycyny na podstawie dysertacji „De asthmatis millari et anginae polyposae diversitate”. Pracował już wówczas jako asystent swego ojca, a jego wiedza medyczna i umiejętności już wkrótce wystawione zostały na ciężką próbę, gdy w latach 1813-1814 w armii pruskiej wybuchła epidemia tyfusu. Choć zarówno wówczas, jak i później często niósł pomoc chorym i cierpiącym, właściwym miejscem, w którym mógł w pełni wykorzystać swoją rozległą wiedzę i umiejętność obserwowania przyrody, była katedra.

W październiku 1816 roku habilitował się na Uniwersytecie Wrocławskim na podstawie pracy „Über die Natur der Pflanzen im Vergleich zu den übrigen Organismen”. Przejście w roku 1820 na chrześcijaństwo ułatwiło mu otrzymanie rok później profesury nadzwyczajnej, profesorem zwyczajnym został zaś w roku 1832. Kilkakrotnie był dziekanem Wydziału Medycznego, a w roku akademickim 1852/53 pełnił obowiązki rektora Uniwersytetu Wrocławskiego. Jego wykłady obejmowały takie przedmioty, jak semiotyka, diagnostyka, historia medycyny, encyklopedia medycyny, materia medica, patologia ogólna, a także anatomia i fizjologia roślin, naturalne rodziny roślin i inne działy botaniki.

Poprzez eksperymenty botaniczne doszedł do wniosku, że kwiaty męskie badanych gatunków nie odgrywają żadnej roli w procesie rozmnażania, w związku z czym pojęcie płci, niezwykle istotne u wyższych zwierząt, jest całkowicie sprzeczne z naturą roślin. Wnioski płynące z badań opublikował w roku 1820. Zawierająca je książka spotkała się początkowo z życzliwym przyjęciem, zwłaszcza ze strony Goethego, później jednak, w związku z szybko następującymi po sobie odkryciami Browna, Brongniarta i Schleidena, poddana została miazdzącej krytyce, w wyniku której Henschel nie opublikował już nigdy żadnej pracy botanicznej. Zajmował się odąd głównie uzupełnianiem i porządkowaniem (według stworzonego przez siebie naturalnego systemu) swego zielnika, który stopniowo stał się najlepiej zorganizowanym i najbogatszym zielnikiem w Niemczech, a rezultaty swych badań przechowywał w starannie uporządkowanych rękopisach.

Badając poglądy dawnych przyrodników na kwestię płci u roślin doszedł do historii nauk przyrodniczych – dziedziny, która ujawniła jego szczególne umiejętności i przyniosła mu sławę daleko poza granicami Śląska. Postanowił wówczas napisać obszerne dzieje tych nauk uwzględniające dzieje badań przyrodniczych na Śląsku. Nie udało mu się co prawda opracować materiałów, które zgromadził w tym celu, jednakże te wstępne prace, które zdążył opublikować, pokazują, jak poważnie traktował to zadanie. Z jego zainteresowaniem dziejami nauk przyrodniczych ściśle wiązało się zainteresowanie historią medycyny, której poświęcone było założone przez niego czasopismo „Janus, Centralmagazin für Geschichte und Literaturgeschichte der Medizin”. W latach 1846-48 było ono wydawane we Wrocławiu, później, do roku 1853, w Gotha.

Od roku 1814 Henschel należał do Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczyzny, w latach 1824-31 stał na czele jego sekcji botanicznej, w roku 1842 przyjęty został, przybierając przydomek „Conring”, a prócz tego był członkiem zwyczajnym, członkiem honorowym i członkiem-korespondentem wielu innych towarzystw naukowych. Wygłaszał odczyty dla szerokiej publiczności, m.in. o znaczeniu Petrarce dla kultury europejskiej i naukowych dokonaniach Goethego. W ostatnich latach życia nasilająca się choroba zmuszała go do częstych wyjazdów do Cieplic. Zmarł 24 lipca 1856 roku we Wrocławiu. Na jego cześć Presl jednemu z rodzajów z rodziny *Lardizabaleae* nadał nazwę *Henschelia*. Swoją bogatą księgozbiór Henschel zapisał w testamencie wrocławskiej Bibliotece Studenckiej, a liczący ponad 90 tysięcy arkuszy zielnik – Śląskiemu Towarzystwu Kultury Ojczyzny. Zielnik ten, obejmujący według napisanego przez Henschla katalogu „Index herbarioli nostri” 46413 gatunków roślin europejskich i tropikalnych, w roku 1898 przekazany został Zielnikowi Ogrodu Botanicznego w zamian za zielnik śląski Rudolfa von Uechtritz.

Wybrane prace:

- 1819 – Über berühmte Ärzte Schlesiens im 16. Jahrhundert. Breslau.
- 1820 – Von der Sexualität der Pflanzen. Breslau.
- 1821 – Dissertatio historico-botanica de Aristotele botanico philosopho. Vratislaviae.
- 1832 – Vita Rumphii, Plinii indici; accedit specimen materiae Rumphianae. Vratislaviae.
- 1833 – Mitteilung über die Auffindung von *Plantago maritima* bei Guhrau. *Übers. Arb. Schl. Ges. vaterl. Kult.*
- 1837 – Iatrologiae Silesiae specimen I., exhibens brevissimam medicorum Silesiorum saec. 13-16 notitiam, catalogo medicorum Silesiorum recentiorum adjuncto. Vratislaviae.
- 1837 – Zur Geschichte der Medizin in Schlesien: die vorliterarischen Anfänge. Breslau.
- 1837 – Beiträge zur Geschichte der botanischer Gärten und der Botanik überhaupt in Schlesien im 15. und 16. Jahrhundert. Berlin.
- 1847 – De Codicibus medii aevi medicis et physicis bibliothecarum Vratislaviensium manuscriptis notitiae quaedam generalis adjuncta eorundem catalogi particula prima. Vratislaviae.
- 1850 – Schlesiens wissenschaftliche Zustände im 14. Jahrhundert. Breslau.
- 1850 – Anonymi Salernitani de adventu medici ad aegrotum libellus ex compendio Salernitano seculi XI. MS. editus adj. Comment. de praxi medica Salernitana compendio et libello isto margine illustrata. Vratislaviae.
- 1853 – Francesco Petrarca, seine Bedeutung für Gelehrsamkeit, Philosophie und Religion. Breslau.

Źródła:

Cohn F. 1875. Jber. Schles. Ges. Vaterl. Kultur. 34. S. 45-48.

Graetzer J. 1889. Lebensbilder hervorragender schlesischer Ärzte. Breslau. S. 103-106.

Milde J. 1859. Bericht über des Henschelsche Herbarium. Jber. Schles. Ges. vaterl. Kultur 36. S. 69.

Nowack K. G. 1840. Schlesische Schriftsteller-Lexikon 4. S. 45-53.

Pater M. 1997. Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918. Wrocław. S. 201.

Rostański K. 1963. Historia Zielnika Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Acta Univ. Wratisl. 14. S. 285-287.